

PATRYCJA KWIECIEŃ

WPLYW BŁĘDU NA WAŻNOŚĆ ZGODY MAŁŻEŃSKIEJ

WSTĘP

Obecnie, gdy coraz więcej osób rozpoczyna proces o stwierdzenie nieważności małżeństwa przed Trybunałem Kościelnym, nieodzowne wydaje się wyjaśnienie przyczyn, które powodują nieważność małżeństwa. Istnieją trzy różne źródła nieważności małżeństwa, a mianowicie przeszkody zrywające, brak formy kanonicznej oraz wady zgody małżeńskiej, wśród których występuje błąd co do osoby, błąd co do przymiotów osoby oraz błąd co do jedności, nierozzerwalności albo sakramentalnej godności małżeństwa. Niniejszy artykuł stanowi próbę opisanego błędu jako wady zgody małżeńskiej powodującej nieważność małżeństwa.

1. POJĘCIE I RODZAJE BŁĘDU

W obowiązującym kodeksie¹ prawodawca w wielu miejscach używa pojęcia błędu, jednak go nie definiuje, dlatego słuszne wydaje się, aby interpretować to określenie z pojęć ogólnie przyjętych. Sama definicja błędu wymaga

---

Mgr lic. PATRYCJA KWIECIEŃ – Katedra Kościelnego Prawa Publicznego i Konstytucyjnego, Wydział Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II; adres do korespondencji: Al. Raclawickie 14, 20-950 Lublin; e-mail: patrycjakwiecien@wp.pl

¹ *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP II promulgatus*, AAS 75 (1983), pars II, 1-317 (*Kodeks Prawa Kanonicznego*, przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu, Poznań: Pallottinum 1984) – dalej cyt. KPK/83.

odpowiedniego wyjaśnienia. Błąd jako mylne mniemanie o stanie rzeczy może być faktyczny lub prawny².

1.1. DEFINICJA

Błąd w sensie ścisłym jest wzięciem poznania fałszywego lub niedokładnego za prawdziwe, dokładne lub zasadnie przyjęte: w znaczeniu szerokim jest to jakakolwiek wada lub usterka w zdobywaniu, formułowaniu, uznawaniu i przekazywaniu poznania (błąd teoretyczny), a także wszelkie uchybienie regułom sprawnego działania (błąd praktyczny)³. Błąd w prawie kanonicznym jest to fałszywy sąd o rzeczy, prawie lub czynności prawnej, mniemanie sprzeczne z rzeczywistością prawną, pomyłka⁴. Pomimo to, że pojęcie błędu występuje w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 roku, nie ma jednak jego legalnej definicji⁵.

Słuszne wydaje się, że aby zdefiniować to pojęcie, należy sięgnąć do pojęć ogólnie przyjętych. Można zdefiniować błąd jako niezgodność między naszym poznaniem a rzeczywistością. Niezgodność ta nie może być bierna, ale powinna być ujęta w formę sądu o stanie rzeczy oraz jednocześnie ma występować brak świadomości mylnej oceny. Przedmiotem poznania intelektualnego jest jakiś fakt oceniany lub mylnie rozpoznany. Należy odróżnić błąd od niewiedzy, ignorancji, nieuwagi i wątpliwości. Niewiedza, czyli brak poznania, ma miejsce wtedy, gdy brak jest rozpoznania danej sprawy, ale nie ma winy, gdyż nie było obowiązku poznania danej rzeczy. Ignorancja jest to brak wiedzy należytej, czyli takiej jaką, powinniśmy posiadać, jest to rodzaj zaniedbania. Jest to także brak wiedzy o danym przedmiocie, tak jak w przypadku niewiedzy. Nieuwaga zaś to brak aktualnego poznania, występuje w tym przypadku brak świadomości co do wartości, znaczenia czy oceny dokonywanego aktu. To przejściowy stan umysłu. Wątpliwość jest pewnym wahaniem się, brakiem decyzji lub oceny doprowadzającym do braku decyzji; to brak ele-

---

² M. Ż u r o w s k i, *Kanoniczne prawo małżeńskie Kościoła Katolickiego, stan prawny po promulgowaniu Kodeksu Prawa Kanonicznego Kościoła Łacińskiego w 1983 r.*, Katowice 1987, s. 239-240.

³ A. S t ę p i e ń, *Błąd*, [w:] *Encyklopedia Katolicka*, t. II, Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL 1985, kol. 676-677.

⁴ P. H e m p e r e k, *Błąd w prawie kanonicznym*, [w:] *Encyklopedia Katolicka*, t. II, kol. 676-679.

⁵ Ż u r o w s k i, *Kanoniczne prawo małżeńskie*, s. 238.

mentu subiektywnej pewności, który jest decydujący przy błędzie⁶. Niekiedy na równi z błędem może być traktowana nieuwaga⁷. Błąd należy odróżnić od warunku. Źródłem warunku jest wątpliwość, która powoduje niepokój i stanowi jego podstawę⁸. Błąd zaś jest przekonaniem o jakimś stanie, które jest fałszywe. W przypadku błędu nie występuje absolutny brak woli, ale wola jest obciążona wadą (*voluntas vitiosa*). Jest ona ukształtowana w sposób anormalny, ponieważ w momencie jej tworzenia podmiot doznał okoliczności, które wypaczyły jego bieg psychologiczny. Gdyby okoliczności te nie wystąpiły, działanie skończyłoby się inaczej⁹.

1.2. RODZAJE

Błąd, ze względu na jego przedmiot, może być faktyczny (*error facti*) lub prawny (*error iuris*). Błąd może odnosić się do stanu faktycznego, na przykład do rzeczy, osoby, czynności, lub okoliczności wymaganej przez prawo, do istnienia lub natury prawa¹⁰. W odniesieniu do małżeństwa błąd co do faktu odnosi się do mechanizmu wyboru małżonka i może dotyczyć tożsamości fizycznej osoby, w sposób bezpośredni i pośredni, lub jej przymiotów. Jeśli błąd dotyczy przymiotów osoby, może on być zwykły lub kwalifikowany, czyli powodujący nieważność. Błąd kwalifikowany dzieli się na błąd spontaniczny, inaczej własny, wtedy gdy podmiot jest odpowiedzialny za swój błąd, i na błąd w wyniku podstępu¹¹.

Błąd prawny może dotyczyć natury aktu małżeńskiego, jego cech istotnych, czyli przedmiotu zgody małżeńskiej. Błąd w odniesieniu do czynności prawnej może być istotny lub nieistotny. Błąd jest istotny, gdy dotyczy elementów, które z natury rzeczy, z woli zainteresowanej strony lub z mocy przepisu prawa, należą do jego istoty. Jeśli nie byłoby tych elementów, akt prawny nie mógłby istnieć. Błąd nieistotny, inaczej zwany przypadłościowym,

---

⁶ Tamże, s. 239-240.

⁷ M. S i t a r z, *Słownik prawa kanonicznego*, Warszawa 2004, s. 28.

⁸ Zob. szerzej: P. M a j e r, *Błąd co do jedności lub nierozzerwalności małżeństwa. Na marginesie dyskusji na temat interpretacji kan. 1099 Kodeksu Prawa Kanonicznego*, „Ius Matrimoniale” 2 (1997), s. 70.

⁹ W. G ó r a l s k i, *Błąd co do przymiotu osoby a ważność małżeństwa kanonicznego (kan. 1097§2 KPK)*, Płock 2012, s. 187-189.

¹⁰ Ż u r o w s k i, *Kanoniczne prawo małżeńskie*, s. 239.

¹¹ P. J. V i l a d r i c h, *Konsens małżeński. Sposoby prawnej oceny interpretacji w kanonicznych procesach o stwierdzenie nieważności małżeństwa (kanony 1095-1107 Kodeksu Prawa Kanonicznego)*, Warszawa 2002, s. 168-169.

dotyczy przedmiotu w rzeczach drugorzędnych dla działania prawnego. Nie zależy od niego istota aktu prawnego¹².

Ze względu na wpływ błędu na dokonanie aktu prawnego można go podzielić na błąd spekulatywny i praktyczny. Błąd spekulatywny istnieje tylko w rozważaniu abstrakcyjnym i nie wpływa na konkretną decyzję. Jest to jedynie opinia teoretyczna. Błąd praktyczny wpływa na decyzję, ponieważ jest połączony z dążeniem do osiągnięcia konkretnego celu¹³.

Doktryna wyróżnia pojęcie błędu uniemożliwiającego, zwanego substancjalnym, który obejmuje błąd co do tożsamości osoby i co do natury małżeństwa. W przypadku takiego błędu brak jest minimalnego podłoża poznawczego, co wyklucza dobrowolność. Błędy, które nie naruszają istoty przedmiotu małżeństwa, stanowią kategorię błędu-wady, nazywanego błędem akcydentalnym. Błąd ten powoduje jedynie omyłkę co do przymiotu małżeństwa albo osoby i dlatego umożliwia dobrowolność. Błąd akcydentalny, który nie powoduje nieważności, jest nazywany błędem zwykłym, zaś błąd poważnie naruszający przedmiot, chciany przez wolę, jest nazywany błędem kwalifikowanym¹⁴.

Ze względu na czas zaistnienia błędu można wyróżnić błąd uprzedni, równoczesny lub następczy w stosunku do dokonanego aktu prawnego¹⁵. Błąd poprzedzający ma miejsce wtedy, gdy jest przyczyną danego działania. Błąd równoczesny tylko towarzyszy danej czynności, nie wywierając wpływu na jej dokonanie¹⁶. W odniesieniu do zawarcia małżeństwa można rozważać jedynie błąd poprzedzający lub równoczesny, nigdy następczy¹⁷. Błąd uprzedzający jest rodzajem błędu akcydentalnego, który pojawia się przed aktem woli, dotyczy tego przymiotu, który był pierwszorzędnym motywem do podjęcia decyzji zawarcia małżeństwa do tego stopnia, że gdyby podmiot pozostający w błędzie poznał prawdę, nie powziąłby i nie podtrzymał zamiaru zawarcia małżeństwa. Błąd współistniejący towarzyszy zgodzie, dotyczy przymiotów nie stanowiących bezpośredniej motywacji decyzji zawarcia małżeństwa, a w przypadku poznania prawdy nie wpłynąłby na decyzję¹⁸. Ze względu na podmiot można dokonać podziału na błąd zawiniony lub niezawi-

---

¹² Ż u r o w s k i, *Kanoniczne prawo małżeńskie*, s. 239-240.

¹³ Tamże, s. 240.

¹⁴ V i l a d r i c h, *Konsens małżeński*, s. 169.

¹⁵ Ż u r o w s k i, *Kanoniczne prawo małżeńskie*, s. 240-241.

¹⁶ S i t a r z, *Słownik prawa*, s. 28.

¹⁷ Ż u r o w s k i, *Kanoniczne prawo małżeńskie*, s. 241.

¹⁸ V i l a d r i c h, *Konsens małżeński*, s.169-170.

niony. Błąd – w zależności od stopnia zaniedbania – może być lekko lub ciężko zawiniony. Wyróżnia się błąd ciężko zawiniony w zwykłym stopniu, zawiniony w szczególnym stopniu, umyślny lub zamierzony¹⁹.

2. BŁĄD W KODEKSIE PRAWA KANONICZNEGO

W KPK/83 błąd został omówiony w różnych kontekstach w kanonach 15 § 1, 126, 1323 nr 3 i 7, 1324 § 1 nr 8, 1538, 1616 § 1, zaś błąd odnoszący się do małżeństwa występuje w rozdziale dotyczącym zgody małżeńskiej. Kanony dotyczące błędu wyrażają kanoniczną ochronę procesu wyboru małżonka. Poznanie osoby przyszłego małżonka, jak i samego małżeństwa stanowi intencjonalny przedmiot zgody, bez której nie jest możliwe podjęcie autentycznej dobrowolnej decyzji. Rozum powinien dostarczyć woli w powstawaniu i skutecznym wyrażaniu zgody na podstawie prawdziwego poznania²⁰. Podstawowa zasada, że konsens jest jedyną przyczyną sprawczą małżeństwa, tkwi w jego naturze dobrowolnego aktu. Sam akt intelektu nie jest wystarczający do powstania konsensu. Do jego powstania niezbędny jest akt woli. Błąd nigdy nie powoduje nieważności małżeństwa, jeżeli jest tylko anomalią intelektu, z wyjątkiem przypadku, w którym uniemożliwia lub poważnie wypacza dobrowolność aktu zawarcia małżeństwa. Dzieje się tak dlatego, że przyczyną sprawczą małżeństwa jest wola²¹. W strukturze aktu ludzkiego zachodzą relacje między intelektem a wolą w taki sposób, że wola nie może działać bez komunikacji z rozumem. Relacje między wolą a intelektem nie są koniecznym i automatycznym związkiem, ponieważ nie wszystkie niedoskonałości rozumienia stoją na przeszkodzie pełnej dobrowolności jakiegoś aktu. Wola dysponuje pewnym stopniem niezależności wobec aktów własnych intelektu, jak i wobec przedmiotów oddziaływających na sferę zmysłów. Człowiek może działać wbrew swoim ideom i pragnieniom. Nie zmniejsza to dobrowolności aktu. Jest więc możliwa dobrowolna zgoda małżeńska, która jest przyczyną małżeństwa, choćby cechowała się niedoskonałością i niepełnością w poznaniu przedmiotu małżeństwa²².

---

¹⁹ Sitarz, *Słownik prawa*, s. 27.

²⁰ Vildrich, *Konsens małżeński*, s. 162-164.

²¹ Tamże, s. 164-165.

²² Tamże, s. 165.

Dobrowolność jest wewnętrznym i substancjalnym przymiotem działania, poprzez który jest ono działaniem danej osoby. Osoba jest jego autorem i jest za nie odpowiedzialna. Do zapoczątkowania działania potrzebuje ona poznania jego przedmiotu, aby wiedzieć, w co się angażuje. Intelkt jest zdolnością dostarczającą osobie potrzebne poznanie pożądanego przedmiotu i dlatego nie istnieje dobrowolność działania bez wcześniejszego poznania przedmiotu. Poznanie nie może być jednak pełne i doskonałe. Konsens małżeński, jako akt woli, potrzebuje uprzedniego wkładu intelektualnego pożądanego przedmiotu, który powinien zawierać minimum prawdziwego poznania przyszłego małżonka i instytucji małżeństwa. Jeżeli podmiot jest w błędzie co do tego minimum, nie może on rozpoznać jako swojego aktu, którego przedmiot jest mu obcy, ale którego autorstwo mu się przypisuje. Jeżeli nupturienti mają wiedzę o sobie nawzajem oraz o instytucji małżeństwa, wówczas reszta luk, niedoskonałości i anomalii nie ma znaczenia, gdyż nie przeszkadzają one w osiągnięciu pełnej zgody małżeńskiej. Do prawodawcy należy określenie, zgodnie z prawem boskim naturalnym lub pozytywnym, tego istotnego minimum prawdziwego poznania małżeńskiego, którego brak lub wady stanowią przyczyny nieważności zgody²³.

W KPK/83 błąd w odniesieniu do małżeństwa został umieszczony w rozdziale dotyczącym zgody małżeńskiej, w kanonach od 1097 do 1100. Błąd ten może odnosić się bezpośrednio do osoby lub jej przymiotów albo istoty lub przymiotów koniecznych małżeństwa. Z błędem łączy się także tytuł dotyczący podstępu²⁴.

2.1. BŁĄD CO DO OSOBY ORAZ BŁĄD CO DO JEJ PRZYMIOTÓW

W przypadku błędów w wyborze małżonka, opisanych w kan. 1097, przedmiotem fałszywego sądu lub błędnej oceny jest tożsamość przyszłego małżonka lub jej przymioty. Osoba nupturienta jest zarazem podmiotem, jak i przedmiotem zgody małżeńskiej, dlatego błąd uniemożliwia zaistnienie zgody zawsze, gdy dotyczy tożsamości osoby, a także w niektórych przypadkach, gdy odnosi się do przymiotów nupturienta²⁵.

---

²³ Tamże, s. 166-168.

²⁴ W. G ó r a l s k i, *Kanoniczne prawo małżeńskie*, Warszawa 2000, s. 100.

²⁵ V i l a d r i c h, *Konsens małżeński*, s. 174-175.

2.1.1. Błąd co do osoby

Błąd co do osoby czyni małżeństwo nieważnym. Jest to tożsame z zasadą ogólną, wyrażoną w kan. 126, zgodnie z którą akt prawny jest nieważny, jeżeli został dokonany z błędem co do jego istoty²⁶. Błąd co do osoby jest błędem istotnym obiektywnie, ponieważ dotyczy osoby współmałżonka. W chwili zawierania małżeństwa jedna ze stron nie jest tą osobą, za którą się podaje. W takim przypadku istnieje rozbieżność między stanem faktycznym a intencją osoby wyrażającej zgodę²⁷. Błąd co do osoby nie fałszuje zgody, ale uniemożliwia samo jej zaistnienie. Intelkt nie dostarcza minimum prawdziwego poznania nupturienta, niezbędnego do tego, aby wola posiadała przedmiot małżeństwa. Minimalne poznanie nupturienta w tradycji kanonicznej jest rozumiane jako poznanie jego tożsamości fizycznej. Błąd co do osoby istnieje, gdy istnieje błąd co do jej tożsamości fizycznej. Poznanie tożsamości fizycznej nupturienta jest poznaniem substancjalnym o znaczeniu osobowym i małżeńskim. Przejawem tożsamości osoby jest jej własne ciało. Wyraża ono tożsamość osobową i płciową w sposób obiektywny, może być bezpośrednio poznane przez nupturienta. Ciało jest pierwszym i najbardziej właściwym przejawem jedności każdej osoby, która nie tyle posiada, co jest ciałem ożywionym. Osobowe ciało jest ukształtowane jako męskie lub żeńskie. Tożsamość fizyczna zawiera w sobie tożsamość płciową, której określenie jest konieczne, gdyż małżeństwo istnieje pomiędzy konkretnym mężczyzną i konkretną kobietą²⁸.

Błąd co do tożsamości osoby zachodzi rzadko i może występować szczególnie przy zawieraniu małżeństwa przez osoby niewidome, nieme lub posługujące się pełnomocnikiem²⁹. Błąd co do osoby może jedynie towarzyszyć zawarciu małżeństwa albo wpłynąć na jego zawarcie. Nieważność ta wpływa

---

²⁶ T. P a w l u k, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II. Prawo małżeńskie*, t. 3, Olsztyn 1996, s. 160; zob. szerzej M. Ż u r o w s k i, *Prawo Nowego Przymierza*, Poznań 1989, s. 167; R. S o b a Ń s k i, Tytuł VII: *Czynności prawne*, [w:] *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, Księga I: *Normy ogólne*, t. I, red. J. Krukowski, Poznań 2003, s. 206-207; zob. KPK/83 kan. 126.

²⁷ W. G ó r a l s k i, *Kanoniczna zgoda małżeńska (kanony: 1095-1107)*, Gdańsk 1991, s. 101-102. Istnieje biblijny przykład, którym jest małżeństwo Jakuba z Leą, zamiast z Rachelą, o którą prosił (rodz. 29, 15 n.).

²⁸ V i l a d r i c h, *Konsens małżeński*, s. 180-182.

²⁹ G ó r a l s k i, *Kanoniczna zgoda małżeńska*, s. 102.

z prawa naturalnego, ponieważ zgoda stanowiąca przyczynę sprawczą małżeństwa odnosi się do innej osoby³⁰.

Rozumienie błędu co do osoby, jako błędu co do tożsamości fizycznej, zaczęto interpretować inaczej w doktrynie, jak i w orzecznictwie po Soborze Watykańskim II. Błąd co do osoby nie obejmował jedynie przypadków błędu w odniesieniu do fizycznej tożsamości osoby, ale także przypadki błędu co do istotnych przymiotów, które identyfikują osobę w wymiarze duchowym, moralnym, społecznym i kulturowym. Błąd co do istotnych przymiotów osoby należy kwalifikować jako błąd co do przymiotu osoby bezpośrednio i zasadniczo zamierzony, wynikający z kan. 1097 § 2, lub błąd stanowiący skutek podstępny, jeżeli przymiot będący przedmiotem błędu może poważnie zakłócać wspólnotę życia małżeńskiego³¹.

Szczególnym rodzajem błędu jest *error redundans*, czyli błąd co do przymiotu, który rozciąga się na osobę. Nie jest on wprost unormowany w kan. 1097, jednak wywołuje on taki sam skutek jak błąd co do osoby. Błąd ten nie jest błędem co do przymiotu, lecz pomyłką co do tożsamości osoby. W tym przypadku przymiot, w zastępstwie tożsamości fizycznej, która nie jest znana, spełnia rolę identyfikacyjną osoby. Jeden z nupturientów nie zna tożsamości fizycznej drugiego i zastępuje tę niewiedzę jakimś charakterystycznym przymiotem. Przymiot ten musi być wyłączny i determinujący wyjątkowość osobową wybranego nupturienta oraz służyć jako jedyny sposób zidentyfikowania go. Jeżeli osoba pozostaje w błędzie co do tego wyłącznego przymiotu, nie znając tożsamości nupturienta, jest w błędzie co do osoby. Błąd ten nie jest zafałszowaniem, ale brakiem zgody spowodowanym brakiem założenia poznawczego³².

2.1.2. Błąd co do istotnych przymiotów osoby

W kan. 1097 § 2 można wyróżnić część potwierdzającą tradycyjną regułę kanoniczną, zgodnie z którą jeśli przedmiotem błędu jest przymiot, który cechuje drugiego nupturienta i byłby przyczyną motywującą decyzję zawarcia małżeństwa, nie powoduje on jego nieważności. Przymiot bezpośrednio i zasadniczo zamierzony, jako przedmiot błędu, skutkuje nieważnością małżeństwa. Błąd co do przymiotu z definicji nie jest błędem istotnym co do

---

³⁰ E. S z t a f r o w s k i, *Chrześcijańskie małżeństwo. Pomoce prawno-pastoralne*, Warszawa 1985, s. 82.

³¹ G ó r a l s k i, *Kanoniczna zgoda małżeńska*, s. 102-103.

³² V i l a d r i c h, *Konsens małżeński*, s. 182-183.

tożsamości. Kobieta i mężczyzna jako same osoby nupturientów, a nie ich przymioty, wady i zalety są istotnym przedmiotem zgody. Nupturient, wybierając małżonka, osiąga minimalne założenie poznawcze co do tożsamości drugiego nupturienta. W takim wypadku dobrowolność zgody może być pełna. Pełna dobrowolność aktu nie zostanie zaburzona przez błąd co do niektórych przymiotów³³.

Przymiot jest to zwykle cecha charakteru, właściwość czegoś, zwłaszcza pozytywna³⁴. Przedmiotem błędu jest zawsze przymiot osoby. Może być to każdy przymiot osoby. Orzecznictwo rotalne wskazuje na przymioty natury fizycznej, moralnej, prawnej, kulturowej czy społecznej. Przymioty te mogą być wspólne wielu osobom, pozostające poza strukturą konsensu³⁵. Mogą być to przymioty indywidualizowane subiektywnie przez nupturienta, takie jak wiek, wykształcenie, zawód, stan zdrowia, religia, stan cywilny, stan majątkowy, narodowość, nałogi³⁶. Poza tymi przymiotami judykatura rotalna wskazuje także inne przymioty, np. nieskazitelność obyczajów, brak choroby psychicznej lub fizycznej, brak anomalii psychoseksualnej, brak obciążeń genetycznych, płodność, brak trudności w odbywaniu stosunków małżeńskich, zdolność do prokreacji, dziewictwo, zdolność do wychowywania dzieci, zdolność do opieki nad mężem inwalidą lub niepełnosprawnym, wolność od więzów poprzedniego małżeństwa, ciąża kobiety z innym mężczyzną³⁷. Nie jest możliwe sporządzenie wyczerpującego katalogu przymiotów, gdyż przymiot nupturienta nie determinuje jego osoby w oczach wszystkich, lecz jedynie w oczach drugiej strony, która zwraca swoją uwagę na konkretną wartość. Przymiot nie musi pozostawać w relacji do istoty czy celu małżeństwa, jednak powinien być czymś szczególnym i znaczącym³⁸. Nie może być to przymiot zazwyczaj wymagany i oczekiwany od każdego, taki jak przyzwoitość, pracowitość, rzetelność. Nupturient może posiadać dany przymiot (tzw. przymiot pozytywny) lub nie mieć przymiotu niechcianego (tzw. negatyw-

³³ Tamże, s. 184-185.

³⁴ *Słownik języka polskiego PWN*, red. M. Szymczyk, Warszawa 1995³, s. 998.

³⁵ G ó r a l s k i, *Błąd co do przymiotu osoby*, s. 189-190.

³⁶ T e n ż e, *Kanoniczna zgoda małżeńska*, s. 104.

³⁷ Zob. W. G ó r a l s k i, „*Qualitas personae*” jako przedmiot błędu w *kann. 1097 § 2 oraz 1098 KPK*, „*Prawo Kanoniczne*” 45(2002), s. 29-30; W. G ó r a l s k i, *Błąd co do przymiotu osoby (kan. 1097 § 2) w świetle wyroku Roty Rzymskiej z 22 V 1991 r. c. Palestro*, [w:] W. G ó r a l s k i, „*Matrimonium facit consensus*”. *Z orzecznictwa Roty Rzymskiej w sprawach o nieważność małżeństwa z tytułów dotyczących zgody małżeńskiej (1984-1997)*, Warszawa 2000, s. 211-213.

³⁸ T e n ż e, *Błąd co do przymiotu osoby*, s. 190-192.

nego)³⁹. Może się zdarzyć, że nupturient czuje odrazę wobec przymiotu małżonka, nie chce się wiązać z kimś dotkniętym taką wadą. Przymiot ten nie może być jednak ani błahy, ani banalny⁴⁰.

Nupturient podczas podejmowania decyzji o zawarciu małżeństwa oraz w czasie samego ślubu może być pod wpływem jednego lub wielu błędów co do przymiotów. Błędy te w jego mniemaniu cechują drugiego nupturienta, towarzyszą jego zgodzie i ich odkrycie nie zmieniłoby jego decyzji. Jest to błąd towarzyszący, który nie powoduje nieważności. Nupturient może skłaniać się do zawarcia małżeństwa, ponieważ jest przekonany o istnieniu jakiegoś istotnego dla niego przymiotu. W takim wypadku jest to błąd uprzedzający – *causam dans contractui*, który nie powoduje nieważności. Po odkryciu takiego błędu podmiot uważa, że nie zawarłby małżeństwa, gdyby dowiedział się o błędzie w odpowiednim czasie. Takie przypuszczenie zmiany jest nazywane wolą interpretacyjną. Należy ją odróżnić od rzeczywistego konsensu w momencie zawarcia małżeństwa. Taka wola odzwierciedla jedynie, że jeśli nupturient posiadałby wiedzę o błędzie, to na tę chwilę nie zawarłby małżeństwa, a nie, że tak chciał postąpić w chwili jego zawierania⁴¹.

Błąd co do przymiotu, który nie jest bezpośrednio i zasadniczo zamierzony, nawet jeśli jest przyczyną zawarcia małżeństwa lub jego motywem, nie czyni małżeństwa nieważnym. Nie jest to błąd co do osoby, a jedynie co do jej przymiotów – niezależnie czy wewnętrznych, czy zewnętrznych. Zgoda małżeńska w takim przypadku posiada wszystkie istotne elementy niezbędne do zawarcia ważnego małżeństwa. Przymioty są drugorzędne i nie wpływają na istotę zgody małżeńskiej. Nie można mylić zgody warunkowej z błędem cechy drugorzędnej nieistotnej⁴².

2.1.3. Błąd co do przymiotu bezpośrednio i zasadniczo zamierzonego

W pierwszej części § 2 kan. 1097 prawodawca określa błąd co do przymiotu osoby, który nie powoduje nieważności małżeństwa, jednak w części drugiej deklaruje taką skuteczność w przypadku zamierzenia tego przymiotu bezpośrednio i zasadniczo wewnątrz samego przymiotu zgody. Bezpośrednie

---

³⁹ W. G ó r a l s k i, Tytuł II: *Małżeństwo*, [w:] *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. III/2, Księga IV: *Uświęcające zadanie Kościoła*, red. J. Krukowski, Poznań 2011, s. 299.

⁴⁰ T e n ż e, *Błąd co do przymiotu osoby*, s. 190-192.

⁴¹ V i l a d r i c h, *Konsens małżeński*, s. 186-187.

⁴² Ż u r o w s k i, *Kanoniczne prawo małżeńskie*, s. 246-247.

i zasadnicze zamierzenie przymiotu nie jest tożsame z *error redundans in errorem personae*, gdyby tak było, to skutek tego błędu zostałby umieszczony w § 1 kan. 1097, tak więc powtórzenie go w § 2 byłoby zbędne. W przypadku błędu co do przymiotu tożsamość osobowa drugiej strony jest znana. Występuje tu minimalne założenie poznawcze⁴³. Przymiot błędu bezpośredniego i zasadniczo zamierzony nie może być rozpatrywany jako przyczyna motywująca, czyli *causam dans contractui*. Ten błąd, jako przyczyna motywująca, podlegałby ogólnej dyscyplinie nieskuteczności prawnej błędu zwykłego i nie mógłby czynić małżeństwa nieważnym. Przymiot, a nie przyczyna motywująca, jest skutkiem nieważności i przez swój charakter zasadniczo i bezpośrednio zamierzony wchodzi w skład przedmiotu konsensu⁴⁴. Przymiot może, mocą woli nupturienta, stać się częścią przedmiotu zgody. Nie wchodzi on w skład minimalnego założenia poznawczego, czyli nie stanowi o tożsamości osobowej drugiej strony. Gdyby tak było, nie byłby przymiotem nupturienta, a samą jego tożsamością⁴⁵.

Związek między procesem wyboru małżonka i przedmiotem konsensu może obejmować więcej niż tylko tożsamość fizyczną nupturienta. Przy wyborze przyszłego małżonka nie wystarczy samo zidentyfikowanie osoby o przeciwnej płci. W wyborze drugiej osoby na małżonka bierze udział szereg subiektywnych i biograficznych ocen, które powodują, że jakąś osobę uznaje się za przyszłego małżonka i podejmuje się decyzje o ślubie⁴⁶. Błędne mniemanie o posiadaniu jakiś przymiotów, towarzyszące wyborowi odpowiedniego małżonka, nie jest istotne dla zgody w przypadku, w którym rzeczywisty proces wyboru wskazuje, że ktoś został wybrany dla niego samego. Wtedy wybór małżonka nie opiera się bezpośrednio i zasadniczo na przymiotach, ale na samym przedmiocie zgody małżeńskiej⁴⁷. Błąd co do przymiotów nie może sprawić nieważności małżeństwa. Dopiero jeżeli w trakcie wyboru małżonka nupturient bezpośrednio i zasadniczo zamierzy pewien określony przymiot, sprowadzając do drugorzędnej i pośredniej kwestii sam wybór podmiotu posiadającego ten przymiot, do tego stopnia, że przymiot ten staje się niejako przedmiotem aktu zawarcia małżeńskiego, błąd co do przymiotu zasadniczo i bezpośrednio chcianego staje się powodem nieważności

---

⁴³ G ó r a l s k i, *Błąd co do przymiotu osoby*, s. 206-207.

⁴⁴ V i l a d r i c h, *Konsens małżeński*, s. 188-189.

⁴⁵ G ó r a l s k i, *Błąd co do przymiotu osoby*, s. 208.

⁴⁶ V i l a d r i c h, *Konsens małżeński*, s. 189-190.

⁴⁷ G ó r a l s k i, *Błąd co do przymiotu osoby*, s. 208.

małżeństwa, wskutek braku przedmiotu zgody. Podmiot, czyli przyszły małżonek, wchodzi w skład zamierzonego przedmiotu tylko w sposób drugorzędny i pośredni, jako posiadacz danego przymiotu⁴⁸.

Należy wyjaśnić znaczenie słów „zamierzony” i „bezpośredni”, aby w pełni zinterpretować treść kan. 1097 § 2 *in fine*. Użycie słowa „zamierzony” oznacza akt woli przeważającej, czyli intencję, zdecydowane chcenie, wymaganie. Akt ten nie ma odniesienia do sfery intelektualnej. Przy zamierzeniu jakiegoś przymiotu intelekt określa i wskazuje go woli, która zostaje przez ten przymiot pociągnięta. Zamierzeniem nie jest jedynie zwykłe pragnienie jakiegoś przymiotu, ale nadzieja na jego istnienie, tak samo jak przypuszczenie co do jego istnienia. Zamierzenie przymiotu nie ma miejsca, także w wypadku błędu uprzedniego, który występuje w przypadku, gdy ktoś przy zawarciu małżeństwa jest tak nastawiony intencjonalnie, że w chwili odkrycia błędu nie wyraziłby zgody małżeńskiej. Zamierzenie przymiotu wymaga istnienia woli aktualnej, czyli musi istnieć w chwili zawierania małżeństwa. Nie wystarczy wola hipotetyczna, a więc domniemana, interpretatywna, habitualna. Orzecznictwo rotalne dopuszcza jednak wolę aktualną powziętą domyślnie. Wola ta musi być efektywna, nie domniemana oraz rzeczywista, czyli skutecznie istniejąca⁴⁹.

Zamierzenie przymiotu powinno być dokonane bezpośrednio. Przymiot powinien w takim stopniu determinować przedmiot zgody małżeńskiej, że kierowanie się nupturienta ku drugiej osobie ma charakter drugorzędny. Przymiot dominuje nad podmiotem. Wola bezpośrednio kieruje się ku uprzednio zamierzonemu przymiotowi, a tylko pośrednio, przez przymiot, ku samemu podmiotowi. Zamierzenie bezpośrednio przymiotu występuje, gdy nupturient chce poślubić abstrakcyjny typ osoby, o istnieniu której przesądza właśnie ten przymiot. W tym przypadku przymiot zastępuje cały przedmiot i dlatego, gdy zabraknie przymiotu, cały przedmiot zostanie odrzucony. Przymiot powinien być zamierzony świadomie i dobrowolnie. Nupturient powinien być świadomy, że poślubia drugą stronę z powodu posiadania przez nią określonego przymiotu⁵⁰.

Przymiot powinien być zmierzony zasadniczo, ponieważ jest on szczególny i doniosły, a nie drugorzędny i uboczny. Nupturient ma intencję określoną na dany przedmiot tak zdecydowanie, że gdyby wiedział o braku tego przymiotu

---

⁴⁸ V i l a d r i c h, *Konsens małżeński*, s. 189-190.

⁴⁹ G ó r a l s k i, *Błąd co do przymiotu osoby*, s. 208-210.

⁵⁰ Tamże, s. 211-213.

nie zawarłby małżeństwa. Zamierzony przymiot nie powinien być jedynie elementem skłaniającym, motywującym do zawarcia małżeństwa, ale powinien determinować jego zawarcie. Przymiot przeważający jest bardziej istotny niż osoba w wyborze małżonka. Nupturient wybiera daną osobę ze względu na to, że ma ona dany przymiot. Przymiot zamierzony bezpośrednio nie zawsze jest zamierzony zasadniczo. Czasami przymiot zamierzony przeważająco nie może być zamierzony bezpośrednio, czyli świadomie i dobrowolnie. Przymiot ma być zamierzony jednocześnie, przez co staje się głównym elementem przedmiotu konsensu małżeńskiego. Błąd co do przymiotu osoby staje się błędem substancjalnym. Osoba przyszłego małżonka jest znana, ale staje się drugorzędna i pośrednia, czyli przypadłościowa, w przedmiocie wyboru małżonka. W wyborze konkretnego przymiotu najważniejsza jest intencja przeważająca nupturienta, dlatego brak w prawie katalogu przymiotów⁵¹.

2.2. BŁĄD SPOWODOWANY PODSTĘPEM

Podstępne wprowadzenie w błąd jest jednym z tytułów nieważności małżeństwa pochodzących z wad zgody małżeńskiej⁵². Nieważnie zawiera małżeństwo ten, kto został zwiedziony podstępem, dokonany dla uzyskania zgody małżeńskiej, a dotyczy jakiegoś przymiotu drugiej strony, który ze swojej natury może poważnie zakłócić wspólnotę małżeńską⁵³. Podstępne wprowadzenie w błąd, celem nakłonienia do zawarcia małżeństwa, jest nowym tytułem nieważności małżeństwa⁵⁴. Tytuł ten został wprowadzony, aby decyzja o tak doniosłych konsekwencjach była pozytywnie chroniona prawnie⁵⁵. Należy zauważyć, iż oszukana osoba znajduje się w błędzie, jednak nie należy mylić podstępu z błędem⁵⁶. W przypadku błędu podmiot sam dokonuje fałszywej oceny przedmiotu i sam przyczynia się do niezgod-

---

⁵¹ Tamże, s. 213-214.

⁵² T e n Ź e, *Kanoniczna zgoda małżeńska*, s. 109.

⁵³ KPK/83 kan. 1098.

⁵⁴ Zob. B. W. Z u b e r t, *Dyskusja nad uznaniem nieważności małżeństwa z tytułu podstępnego wprowadzenia w błąd*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 18 (1971), z. 5, s. 75-92; J. R y b c z y k, *Podstępne wprowadzenie w błąd jako postulowany tytuł nieważności małżeństwa*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 10 (1963), z. 4, s. 113-143.

⁵⁵ Ż u r o s k i, *Kanoniczne prawo małżeńskie*, s. 247.

⁵⁶ Zob. P a w l u k, *Prawo kanoniczne*, s. 160-161. Autor ten umieszcza komentarz do kanonu 1098 w rozdziale dotyczącym błędu, nie wyróżniając – tak jak inni autorzy – kolejnego rozdziału odnoszącego się do podstępu; zob. E. S z t a f r o w s k i, *Chrześcijańskie małżeństwo. Pomoce prawno-pastoralne*, Warszawa 1985, s. 84.

ności pomiędzy własnym myśleniem a rzeczywistością⁵⁷. Podstęp jest to rozmyślnie działanie lub zachowanie się celem wprowadzenia kogoś w błąd, na przykład w celu zawarcia małżeństwa⁵⁸. Przejawia się przebiegłością, kłamstwami, oszustwami, pułapkami, zatajeniami i machinacjami, uknutymi rozmyślnie, aby okłamać i wprowadzić w błąd co do przymiotu drugiego nupturienta⁵⁹. Takie działanie jest niegodziwością, która jest dokonana w złej wierze w celu manipulacji procesem tworzenia aktu, aby wytworzyć fałszywą rzeczywistość⁶⁰. Wyróżniany jest podstęp zwykły, czyli przypadkowy, w którym kiedy dochodzi do odkrycia prawdy przez podmiot, nie powoduje to zawieszenia małżeństwa, oraz podstęp determinujący, który był przyczyną motywującą w taki sposób, że bez jego wpływu podmiot nie zawarłby małżeństwa. Osoba oszukana pozostaje w błędzie⁶¹. W przypadku, gdyby błąd ten dotarł do świadomości tej osoby, nigdy nie zgodziłaby się ona na małżeństwo ze względu na konsekwencje⁶².

Sam podstęp nie jest przyczyną nieważności i nie decyduje o tym także ważność przymiotu, co do którego nupturient pozostaje w błędzie. Nieważność powoduje ten typ błędu co do przymiotu, w którym podstępna interwencja kogoś innego zafałszowała charakter własny i wolny wybór małżonka, fałszywie determinując przedmiot konsensu i powodując przez to niewystarczalność dobrowolności. Należy zauważyć, że związek przyczynowy między podstępnym działaniem sprawcy a brakiem dobrowolności w zgodzie ofiary jest istotą skutku nieważności tego tytułu⁶³. Oszustwo może stać się przyczyną nieważności, gdy zostaną spełnione określone elementy. Podmiot dotknięty podstępem musi pozostawać w błędzie, gdyż jeśli pomimo oszustwa prawidłowo postrzega rzeczywistość, nie jest ofiarą podstępu. Błąd co do przymiotu powinien być bezpośrednią konsekwencją podstępu, dokonanego w sposób świadomy i zamierzony, oszustwo ma na celu uzyskanie zgody małżeńskiej. Przymiot ma być obiektywnie poważny, czyli związany z istotą, celami lub istotnymi przymiotami małżeństwa⁶⁴. Podmiotem wywołującym

---

⁵⁷ P. J. V i l a d r i c h, Rozdział IV: *Zgoda małżeńska*, [w:] *Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz*, red. P. Majer, Kraków 2011, s. 820.

⁵⁸ P. M. G a j d a, *Prawo małżeńskie Kościoła Katolickiego*, Tarnów 2005, s. 143.

⁵⁹ V i l a d r i c h, *Konsens małżeński*, s. 193.

⁶⁰ T e n ż e, Rozdział IV: *Zgoda małżeńska*, s. 820.

⁶¹ T e n ż e, *Konsens małżeński*, s. 193-194.

⁶² Ż u r o w s k i, *Kanoniczne prawo małżeńskie*, s. 249.

⁶³ V i l a d r i c h, *Konsens małżeński*, s. 195-197.

⁶⁴ T e n ż e, Rozdział IV: *Zgoda małżeńska*, s. 820-821.

podstęp może być nupturient lub osoby trzecie. Osoba taka ma mieć świadomy zamiar osiągnięcia celu podstępnego⁶⁵.

Wyróżnia się podstęp pozytywny, czyli taki, w którym podstępne działanie polega na stworzeniu odpowiednio fałszywego obrazu, oraz negatywny, w przypadku którego osoba tuszuje, utaja, przemilcza fakty, informacje i okoliczności, które ukazałyby prawdę ofierze podstępu. Prawodawca wyraźnie wyklucza podstęp pośredni, czyli takie działanie innej osoby, które nie ma na celu oszukania nupturienta, jest przez niego interpretowane tak, że sam skłania się do wyrażenia zgody przez wprowadzenie się w błąd. Podmiotem biernym podstępu może być jeden lub obydwójce nupturientów⁶⁶.

We współczesnej kanonistyce występują poważne trudności związane wątpliwościami dotyczącymi źródeł pochodzenia podstępu. Część autorów uważa, że pochodzi on z prawa naturalnego⁶⁷, inni kanoniści są przekonani, że z prawa stanowionego⁶⁸. Kontrowersje te spowodowały, że kwestią tą zajęła się Papieska Komisja do spraw Autentycznej Interpretacji Tekstów Prawnych w 1986 r. Komisja ta jednak nie udzieliła jednoznacznej odpowiedzi⁶⁹. Pochodzenie tego tytułu ma znaczenie ze względu na retroaktywność. Istnieje pogląd, że nie można go odnosić do małżeństw zawartych przed 27 listopada 1983 r.⁷⁰ Jednak niektórzy autorzy wywodzą, że norma ta została jedynie zdeklarowana przez prawodawcę kościelnego i znalazła się w KPK/83 w celu uporządkowania wcześniejszych deklaracji orzecznictwa, dlatego tytuł ten może być przyczyną nieważności także w przypadku małżeństw zawartych przed 1983 r.⁷¹

2.3. BŁĄD CO DO MAŁŻEŃSTWA

Błąd co do jedności, nierozzerwalności albo sakramentalnej godności małżeństwa nie narusza zgody, chyba że determinuje wolę⁷². Norma ta dotyczy wpływu jednego z istotnych przymiotów małżeńskich albo sakramentalnej

---

⁶⁵ T e n ę z e, *Konsens małżeński*, s. 195.

⁶⁶ Tamże, s. 197-200.

⁶⁷ Tamże, s. 202-203.

⁶⁸ Ż u r o w s k i, *Kanoniczne prawo małżeńskie*, s. 249.

⁶⁹ G. D z i e r ż o n, *Niezdolność do zawarcia małżeństwa jako kategoria kanoniczna*, Warszawa 2002, s. 236-237.

⁷⁰ G ó r a l s k i, Tytuł II: *Małżeństwo*, s. 300.

⁷¹ V i l a d r i c h, *Konsens małżeński*, s. 202-203.

⁷² KPK/83 kan. 1099.

godności małżeństwa na ważność zgody małżeńskiej. Jedyne błąd determinujący wolę może wpłynąć na zgodę małżeńską, więc błąd niedeterminujący woli może współistnieć z konsensem małżeńskim⁷³. Błąd co do przymiotów małżeństwa może wpływać na jego ważność wtedy, gdy strona, zawierając małżeństwo, jest przeświadczona, że może zawrzeć małżeństwo poligamiczne, rozwody są dopuszczalne lub małżeństwo między chrześcijanami jest tylko umową naturalną. Prawodawca objął ochroną prawną błędzącego przed odpowiedzialnością za akty prawne, dokonane pod wpływem błędu⁷⁴.

*

W prawie kanonicznym błąd jest to fałszywy sąd o rzeczy, prawie lub czynności prawnej, mniemanie sprzeczne z rzeczywistością prawną. To niezgodność między poznaniem a rzeczywistością. Jako wada zgody małżeńskiej ma istotny wpływ na ważność małżeństwa, ponieważ wpływa na wolę zawarcia małżeństwa. Małżeństwo zaś nie istnieje bez woli jego zawarcia. Błąd powodujący nieważność małżeństwa występuje wtedy, gdy dotyczy bezpośrednio osoby lub jej przymiotów albo też istoty lub przymiotów małżeństwa. W przypadku błędu co do osoby przedmiotem fałszywego sądu lub błędnej oceny jest tożsamość przyszłego małżonka. Błąd ten nie fałszuje zgody, ale powoduje, że nie może ona zaistnieć. Błąd co do przymiotu wpływa na zgodę, jedynie gdy przymiot jest bezpośrednio i zasadniczo zamierzony jako przedmiot błędu. Błąd co do przymiotów małżeństwa nie narusza zgody, chyba że ma na nią tak silny wpływ, że determinuje wolę co do zawarcia małżeństwa.

---

⁷³ G ó r a l s k i, Tytuł II: *Małżeństwo*, s. 300.

⁷⁴ V i l a d r i c h, *Konsens małżeński*, s. 202-203.

BIBLIOGRAFIA

- Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus, AAS 75 (1983), pars II, 1-317 (Kodeks Prawa Kanonicznego, przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu, Poznań: Pallottinum 1984).
- D z i e r ż o n G.: Niezdolność do zawarcia małżeństwa jako kategoria kanoniczna, Warszawa 2002.
- G a j d a P. M.: Prawo małżeńskie Kościoła Katolickiego, Tarnów 2005.
- G ó r a l s k i W.: Błąd co do przymiotu osoby (kan. 1097 § 2) w świetle wyroku Roty Rzymskiej z 22 V 1991 r. c. Palestro, [w:] W. G ó r a l s k i, „Matrimonium facit consensus”. Z orzecznictwa Roty Rzymskiej w sprawach o nieważność małżeństwa z tytułów dotyczących zgody małżeńskiej (1984-1997), Warszawa 2000.
- G ó r a l s k i W.: Błąd co do przymiotu osoby a ważność małżeństwa kanonicznego (kan. 1097 § 2 KPK), Płock 2012.
- G ó r a l s k i W.: Kanoniczna zgoda małżeńska (kanony: 1095-1107), Gdańsk 1991.
- G ó r a l s k i W.: Kanoniczne prawo małżeńskie, Warszawa 2000.
- G ó r a l s k i W.: „Qualitas personae” jako przedmiot błędu w kann. 1097 § 2 oraz 1098 KPK, „Prawo Kanoniczne” 45(2002), s. 23-52.
- G ó r a l s k i W.: Tytuł II: Małżeństwo, [w:] Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego, t. III/2, księga IV: Uświęcające zadanie Kościoła, red. J. Krukowski, Poznań 2011, s. 250-310.
- H e m p e r e k P.: Błąd w prawie kanonicznym, [w:] Encyklopedia Katolicka, t. II, Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL 1985.
- M a j e r P.: Błąd co do jedności lub nierozzerwalności małżeństwa. Na marginesie dyskusji na temat interpretacji kan. 1099 Kodeksu Prawa Kanonicznego, „Jus Matrimoniale” 2 (1997), s. 39-75.
- P a w l u k T.: Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II. Prawo małżeńskie, t. 3, Olsztyn 1996.
- Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu, Poznań–Warszawa 1980³.
- R y b c z y k J.: Podstępne wprowadzenie w błąd jako postulowany tytuł nieważności małżeństwa, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 10 (1963), z. 4, s. 113-143.
- S i t a r z M.: Słownik prawa kanonicznego, Warszawa 2004.
- Słownik języka polskiego PWN, red. M. Szymczyk, Warszawa 1995³.
- S o b a Ń s k i R.: Tytuł VII: Czynności prawne, [w:] Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego, Księga I: Normy ogólne, t. I, red. J. Krukowski, Poznań 2003, s. 43-94.
- S t ę p i e Ń A.: Błąd, [w:] Encyklopedia Katolicka, t. II, Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL 1985.
- S z t a f r o w s k i E.: Chrześcijańskie małżeństwo. Pomoce prawno-pastoralne, Warszawa 1985.

- V i l a d r i c h P. J.: Konsens małżeński. Sposoby prawnej oceny interpretacji w kanonicznych procesach o stwierdzenie nieważności małżeństwa (kanony 1095-1107 Kodeksu Prawa Kanonicznego), Warszawa 2002.
- V i l a d r i c h P. J.: Rozdział IV: Zgoda małżeńska, [w:] Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz, red. P. Majer, Kraków 2011, s. 813-833.
- Z u b e r t B. W.: Dyskusja nad uznaniem nieważności małżeństwa z tytułu podstępного wprowadzenia w błąd, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 18 (1971), z. 5, s. 75-92.
- Ż u r o w s k i M.: Kanoniczne prawo małżeńskie Kościoła Katolickiego, stan prawny po promulgowaniu Kodeksu Prawa Kanonicznego Kościoła Łacińskiego w 1983 r., Katowice 1987.
- Ż u r o w s k i M.: Prawo Nowego Przymierza, Poznań 1989.

ERROR AND ITS IMPACT
ON THE VALIDITY OF MATRIMONIAL CONSENT

S u m m a r y

One of the defects of matrimonial consent is error. Error in canon law is a belief that is contrary to the legal reality, a false judgment concerning a thing, law, or an act in law. Error causes marriage to be invalid if it concerns a spouse or his or her attributes. Error as to the spouse affects will when it applies to his or her identity. Error in relation to the attributes affects will if it is directly and substantially intended. This error can affect any attribute as long as the latter is special and meaningful – only then does it become part of the object of consent and dominates the subject. The attribute becomes the main element of the object of matrimonial consent. Legal error – concerning unity, indissolubility, or sacramental dignity of marriage – renders marriage invalid since it determines will.

Translated by Tomasz Pałkowski

Słowa kluczowe: małżeństwo, wada zgody małżeńskiej, błąd, błąd faktyczny, błąd prawny, podstęp, przymiot, zgoda małżeńska.

Key words: marriage, matrimony, defect of marital consent, error in fact, error in law, deceit, attribute, matrimonial consent.